

BP PAWEŁ SOCHA

ETAPY FORMOWANIA SIĘ POJĘCIA TRADYCJI W DYSKUSJI OJCÓW SOBORU WATYKAŃSKIEGO II

Dekret Soboru Trydenckiego *Sacrosancta*¹ przypomniał prawdę o Tradycji jako źródle objawionych prawd wiary i moralności, będącej pod względem ważności na równi z Pismem św. W ten sposób Ojcowie Soboru Trydenckiego zachowali całościowy wymiar depozytu objawienia, i to zarówno pod względem treści, jak i form jego przekazywania.

W nauczaniu posoborowym dyskutowane i otwarte pozostały takie problemy, jak: stosunek Pisma św. do Tradycji, Tradycji do magisterium Kościoła, a zwłaszcza odpowiedź na pytanie: co to jest Tradycja? Teologowie katolicy, a także protestanci z okresu przed Soborem Watykańskim II² usiłowali wyjaśnić problem Tradycji i zagadnienia z nim związane. Bogatą literaturę na ten temat zgromadził Y.M. Congar w dwutomowym dziele *Tradycja i tradycje*³.

Ojcowie Soboru Watykańskiego II stanęli wobec bardzo trudnego zadania. Z jednej strony należało przebadać bogaty i bardzo zróżnicowany pod względem wartości doktrynalnej materiał zawarty w opracowaniach współczesnych teologów, z drugiej zaś było wiadomo, że w zagadnieniu Tradycji chodzi o takie tematy, jak: objawienie, Kościół, magisterium Kościoła itp. Od rozwiązania problemu Tradycji zależało pełniejsze ukazanie teologicznej treści niemal wszystkich zagadnień teologicznych. Dlatego praca Ojców Soboru wymagała wyjątkowej dokładności i odpowiedniej ilości czasu.

¹ DS 1501.

² J. R. Geiselman. *Das Konzil von Trident über das Verhältnis den Heiligen Schrift und der nicht geschriebenen Traditionen*. W: *Mündliche Überlieferung*. München 1957 s. 123-206; K. Rahner, J. Ratzinger. *Offenbarung und Überlieferung*. Freiburg 1965.

³ *La Tradition et les traditions*. T. 1-2. Paris 1960.

W okresie blisko czteroletniej pracy Ojców Soboru Watykańskiego II problematyka związana z Tradycją przechodziła niemal identyczne przemiany, jak w teologii przedsoborowej. Najogólniej można stwierdzić, że przemiany te dokonywały się w trzech etapach.

Okres redagowania pierwszego i drugiego schematu Konstytucji o Bożym objawieniu należy uznać za pierwszy etap prac nad zagadnieniem Tradycji. Istotę Tradycji i jej stosunek do Pisma św., do magisterium itp. redaktorzy schematów ujmowali w duchu tzw. teologii klasycznej⁴. Dyskusje Ojców Soboru nad pierwszymi dwoma schematami Konstytucji o Bożym objawieniu koncentrowały się głównie wokół przedmiotowego stosunku Pisma św. do Tradycji.

Drugi etap obejmował redakcję trzeciego schematu Konstytucji o Bożym objawieniu i dyskusję nad nim. Dzięki zastosowaniu nowej metody pracy w nowo opracowanym schemacie została podana nauka o Tradycji w takiej formie, w jakiej w zasadniczych rysach weszła ona do promulgowanej Konstytucji dogmatycznej o objawieniu Bożym *Dei Verbum*.

Opierając się na wypracowanej w drugim etapie teorii Tradycji można było w ostatnim okresie prac Ojców Soboru nad schematem Konstytucji o Bożym objawieniu lepiej przedstawić zależność i związek między Pismem św. a Tradycją z jednej strony i depozytem objawionym a Kościołem z drugiej.

I. PROBLEM DWÓCH ŹRÓDEŁ OBJAWIENIA

Komisja Teologiczna Przygotowawcza zamierzała pierwotnie przedłożyć Ojcom Soboru do dyskusji dwa schematy konstytucji dogmatycznej. W pierwszym redaktorzy zamieścili szereg prawd wiary szczególnie zagrożonych, jak np. objawienia publicznego, zakresu wiary katolickiej itp. Schemat ten nosił tytuł: „O zachowaniu czystości (integralności) depozytu wiary”⁵. W drugim schemacie, który od początku uważano za najważniejszy dla obecnego Soboru, gdyż dotyczył Kościoła, temat Pisma św. i Tradycji znalazł się w rozdziale poświęconym magisterium Kościoła. Umieszczenie problemu Tradycji i Pisma św. w schemacie o Kościele było logicznym następstwem rozumienia przez Komisję Teologiczną Przygotowawczą

⁴ Przez „teologię klasyczną” rozumie się tu ten typ teologii, która od Soboru Trydenckiego coraz bardziej usiłowała zamknąć tajemnicę wiary w formę stałych i niezmiennych pojęć i definicji.

⁵ *Schema constitutionis dogmaticae de deposito fidei pure custodiendo*. Typis Polyglottis Vaticanis 1962.

charakterystycznej dla teologii po Soborze Watykańskim I nauki o autorytatywnym charakterze urzędu nauczycielskiego Kościoła względem depozytu objawionego. Do Kościoła bowiem należy, na mocy asystencji Ducha Świętego, zachowywać, bronić i wyjaśniać depozyt wiary zawarty w dwóch źródłach objawienia — Piśmie św. i Tradycji⁶.

Rozpoczętych prac nad zaprojektowanymi schematami redaktorzy nie doprowadzili do końca z powodu wielkiej ilości materiału, jaki został zgromadzony na temat Pisma św. i Tradycji. Analizując ten materiał redaktorzy przekonali się, że należy oddzielnie opracowywać schemat konstytucji o Piśmie św. i Tradycji oraz drugi o Kościele. Na taki kierunek pracy wpłynęła też wypowiedź papieża, który zwrócił uwagę na wielkie znaczenie problemu Tradycji i Pisma św. dla wiary i domagał się opracowania odrębnego schematu na temat źródeł objawienia⁷.

Zgodnie z życzeniami papieża już pod koniec października 1960 r. redakcja schematu uzupełniającego konstytucji o źródłach objawienia została zakończona. Treść schematu była ujęta w duchu teologii klasycznej. Świadczy o tym zwłaszcza wyodrębnienie źródeł objawienia oraz wyakcentowania ilościowej różnicy treści w obu źródłach, tj. w Piśmie św. i Tradycji⁸. Przy opracowywaniu schematu redaktorzy uwzględnili, zgodnie ze wskazaniem papieża z 2 VI 1960 r., dokumenty papieskie dotyczące Pisma św., zwłaszcza encyklikę *Providentissimus Deus* Leona XIII oraz dwie encykliki Piusa XII — *Divino afflante Spiritu* i *Humani generis*⁹.

Sam tytuł schematu, a zwłaszcza jego treść, dowodzą, że prace Komisji Przygotowawczej niewiele odbiegały od wyników, do jakich doszła

⁶ Por. P. von Leewen. *La révélation divine et sa transmission. Développement de la doctrine au Concile Vatican II*. „Concilium” 3: 1967 nr 11 s. 21.

⁷ Por. *Acta et documenta*. Vol.1. Romae 1960 s. 94: „Sed quia S. Pontifex tantopere urgebat quaestionem de Fontibus, quae antea inserta erat in schemate de Ecclesia, melius visum est quaestionem de Fontibus a quaestione de Ecclesia separare, quia secus in schemate de Ecclesia occuparet locum absque proportione magnum”.

⁸ Świadczy o tym tekst z nr. 2: „Sacra Scriptura non est unicus fons revelationis quae continetur in Deposito Fidei. Nam praeter divinam Traditionem, qua Sacra Scriptura explicatur habetur etiam Traditio Divina veritatum quae in Sacra Scriptura non continentur”.

⁹ Dalsze prace nad uzupełnieniem i udoskonaleniem roboczego schematu prowadziły podkomisje specjalne i Komisja Teologiczna do końca września 1961 r. Na początku października 1961 r. schemat był już gotowy do przekazania Komisji Przygotowawczej Centralnej w formie wydrukowanego zeszytu: *Pontificia Commissio centralis praeparatoria Concilii Vaticani II (sub secreto). Quaestiones theologicae. Constitutio de fontibus Revelationis proposita a Commissione theologica*. Em.mo ac Rev. mo Domino Cardinali Alfredo Ottaviani Relatore. Typis Polyglottis Vaticanis 1961 s.1-20. Komisja Przygotowawcza Centralna naniósł pewne poprawki do tekstu. Po uwzględnieniu tych poprawek Komisja Teologiczna wydała drukiem schemat przeznaczony dla Ojców Soboru, którzy mieli uczestniczyć w pierwszej sesji. Schemat ten był zatytułowany *Sacrosanctum oecumenicum Concilium Vaticanum secundum (sub secreto). Schemata constitutionum et decretorum de quibus disceptabitur in Concilii sessionibus*. Series 1. Typis Polyglottis Vaticanis 1962 s.7-22.

Komisja Teologiczna, opracowując w 1961 r. 13 punktów schematu. Jak wynika z tytułów rozdziałów¹⁰, treść schematu konstytucji o źródłach objawienia była logiczną konsekwencją pojęcia objawienia, jakie podawał schemat *De deposito fidei pure custodiendo*¹¹.

Objawienie publiczne, jak podaje schemat *De deposito fidei*, jest przekazaniem Boskich tajemnic zbawienia i prawd, które się z nim wiążą. Chociaż objawienie zostało przekazane w historii zbawienia, to jednak nie ogranicza się do niej. Wydarzenia zbawcze są tylko wówczas objawieniem, gdy przekazują naukę dotyczącą Boga i osób Bożych. Objawienie utożsamia się więc z nauką Bożą objawioną i tylko jako takie jest przedmiotem wiary. W Chrystusie jest pełnia objawienia, gdyż On sam głosił najdoskonalszą naukę dotyczącą zbawienia. Równocześnie potępia się jako nową i niebezpieczną opinię, według której pojęcia i sformułowania wyrażające naukę objawioną mogą podlegać zmianie bądź ze względu na głębsze zrozumienie tajemnicy, bądź na skutek zmian, jakie zaszły w sposobie myślenia¹².

Konsekwencją takiego rozumienia objawienia była uroczysta deklaracja zamieszczona w schemacie o źródłach objawienia: „Kościół święty, Matka nasza, zawsze wyznawał, że pełne objawienie nie zawiera się w samym Piśmie św., lecz raczej w odmienny sposób w Piśmie św. i Tradycji, jako w podwójnym źródle”¹³.

Bezpośredni wpływ na wypracowanie takiej formuły mieli teologowie, którzy bronili interpretacji dekretu *Sacrosancta* Soboru Trydenckiego gło-

¹⁰ Oto tytuły rozdziałów i punktów I rozdziału schematu pierwszego: *Caput I. De duplici fonte Revelationis*:

1. De Revelatione Veteris et Novi Foederis
2. De prima diffusione Revelationis Novi Foederis
3. De transmissione Revelationis Novi Foederis
4. De duplici fonte Revelationis
5. De habitudine unius fontis ad alterum
6. De habitudine utriusque fontis ad Magisterium

Caput II. De Scripturae inspiratione, inerrantia et compositine litteraria

Caput III. De Vetere Testamento

Caput IV. De Novo Testamento

Caput V. De Sacra Scriptura in Ecclesia

¹¹ Schemat pierwszy *De fontibus Revelationis* został opracowany na podstawie propozycji i wskazań Kongregacji św. Oficjum oraz Kongregacji Spraw Seminariów i Uniwersytetów. Zdaniem tych kongregacji głównym celem Soboru Watykańskiego II miało być potwierdzenie — przeciw prądom filozoficznym i ideologiom, które zawsze zagrażają wierze — niezmiennej nauki katolickiej o poznaniu prawdy i Boga, o stworzeniu i o ewolucji, wreszcie potępienie współczesnych błędów. Por. *Acta et documenta*. Vol.2. Romae 1960 s. 4 n., 360.

¹² *Schema constitutionis dogmaticae de deposito fidei pure custodiendo* W: *Schemata constitutionum* s. 36-38.

¹³ *Schema constitutionum et decretorum*. Series 1. Romae 1962 s.11.

szącej, że Sobór ten określił Pismo św. i Tradycję jako dwa źródła objawienia¹⁴. Zwolennicy teorii dwóch źródeł objawienia głosili, że tego rodzaju interpretację tekstu soborowego potwierdza fakt istnienia prawd objawionych, które poznaje się wyłącznie na podstawie Tradycji. Wynika z tego, że Tradycja jest źródłem objawienia różnym od Pisma św., bowiem gdy Pismo św. nic nie mówi na jakiś temat lub mówi tylko niewyraźnie, wówczas w rozpoznaniu prawdy objawionej trzeba się odnieść do Tradycji. W takich wypadkach Tradycja jest nie tylko interpretacją Pisma św., ale uzupełnia je pod względem treści. W schemacie pierwszym myśl ta została wyrażona w sposób jasny w I rozdziale w nr. 5: „Tradycja jako taka i tylko ona jest drogą, na której pewne prawdy objawione będą jasno poznane przez Kościół. Do nich należą zwłaszcza takie prawdy, jak natchnienie, kanoniczność i zrozumienie Pisma św.”¹⁵

Przytoczony tekst dowodzi, że zarówno Ojcowie Soboru Trydenckiego, redaktorzy schematu pierwszego, jak i Ojcowie Soboru Watykańskiego II stanęli wobec takiego samego problemu: czy istnieją takie prawdy wiary, które można poznać jako objawione tylko na podstawie Tradycji? Jakkolwiek problem jest ten sam, to jednak kontekst życia Kościoła w XX w. i badań teologicznych okresu przedsoborowego jest całkowicie inny.

Na Soborze Trydenckim Ojcowie chcieli dać odpowiedź na protestancką zasadę „samo Pismo św.” Odrzucając ekskluzywizm reformatorów Ojcowie Soboru Trydenckiego podkreślili istnienie bosko-apostolskich tradycji, obok Pisma św., oraz należny im równy szacunek i cześć ze strony Kościoła¹⁶. Natomiast Ojcowie Soboru Watykańskiego II stanęli wobec problemu wewnątrzkościelnego, a mianowicie faktu rozwoju formuł dogmatycznych w Kościele. Fakt ten usiłowano rozwiązać przyjmując istnienie w Kościele prawd objawionych, których nie można ustalić jako objawionych za pomocą samego tylko Pisma św., a które to prawdy magisterium Kościoła rozpoznało i zdefiniowało, gdyż otrzymało je z Tradycji. Istnieje więc nie tylko niewystarczalność formalna, ale także materialna Pisma św. do poznania prawd objawionych.

W punkcie szóstym I rozdziału redaktorzy pierwszego schematu podkreślili, że dla zachowania źródeł objawienia jako jednego i jedyne depozytu wiary i przekazania go ludziom powierzył Bóg obydwie źródła objawienia urzędowi nauczycielskiemu Kościoła. Właśnie magisterium Kościoła wyjaśnia to, co w źródłach objawienia jest tylko niejasno i implicite zawarte.

¹⁴ Chodzi głównie o teologów C. Boyera i H. Lennerza.

¹⁵ „[...] immo Traditio, eaque sola, via est qua quaedam veritates revelatae, eae imprimis ad inspirationem, canonicitatem et integritatem omnium et singulorum sacrorum librorum spectant, clarescunt et Ecclesiae innotescunt” (*Schemata constitutionum* s. 5).

¹⁶ Por. DS 1501.

Autorytatywna i jakby nadrzędna rola magisterium wobec depozytu objawienia, akcentowana w teologii katolickiej zwłaszcza od połowy XIX w., raziła teologów protestanckich. I jakkolwiek w przedsoborowej teologii katolickiej podkreślono już służebną funkcję magisterium względem depozytu objawienia, to jednak w redakcji pierwszego schematu nie znalazło to głębszego odbicia. Nie oznacza to jednak, że teologowie nie usiłowali wpływać na jego redakcję.

Przykładem takiej interwencji jest raport o Tradycji i Piśmie św. wysłany przez Sekretariat Jedności Chrześcijan do Komisji Teologicznej Przygotowawczej¹⁷. Członkowie sekretariatu zdawali sobie sprawę, że teologowie protestanccy coraz mocniej podkreślali znaczenie Tradycji dla życia Kościoła¹⁸. Równocześnie też wielu katolickich teologów było zdania, że wystarczy przyjąć niewystarczalność Pisma św. formalną, nie mówiąc nic o niewystarczalności materialnej, aby być w zgodzie z autentyczną nauką katolicką¹⁹. Tak rozumiana nauka o stosunku Pisma św. do Tradycji nie sprowadza depozytu wiary do protestanckiej zasady „sola Scriptura”, a równocześnie daje lepsze podstawy do dialogu ekumenicznego niż nauka o dwóch źródłach objawienia.

Potrzeba wnikliwego rozpatrzenia zagadnienia stosunku Pisma św. do Tradycji i nakreślone przez Jana XXIII inspiracje do prowadzenia dialogu ekumenicznego sprawiły, że Sekretariat Jedności Chrześcijan utworzył w sierpniu 1961 r. podkomisję złożoną z pięciu teologów, która miała zająć się problemem Tradycji. Teologowie ci opracowali tekst (23 strony w 20 punktach), w którym przedstawili stan współczesnych badań teologicznych na temat stosunku Pisma św. do Tradycji i główne zasady nauki katolickiej w tej dziedzinie wraz z koniecznymi odnośnikami. Raport opracowany przez podkomisję zawierał również *Votum* w ośmiu punktach²⁰.

Członkowie Podkomisji Sekretariatu Jedności Chrześcijan wyrazili życzenie w przedłożonym Komisji Teologicznej *Votum*, by w tekście soborowym jasno podkreślić, że zgodnie z dotychczasową nauką wiary w Kościele objawienie ogólne i powszechne osiągnęło swoją pełnię w epoce apostołskiej. Skoro zaś objawienie jest jedynym źródłem prawd objawionych i prawd wiary w Kościele, to konsekwentnie Pismo św. i Tradycję należy

¹⁷ Por. J. Feiner. *La contribution du Secrétariat pour l'unité des chrétiens à la Constitution dogmatique sur la Révélation divine*. W: *La Révélation divine*. T.1. Paris 1968 s. 119-153.

¹⁸ Por. O. Cullmann. *Die Tradition als exegetisches, historisches und theologisches Problem*. Zürich 1954; G. Ebeling. *Die Geschichtlichkeit der Kirche und ihrer Verkündigung als theologisches Problem*. Tübingen 1954; K. E. Skydsgaard. *Schrift und Tradition*. „Kerygma und Dogma” 1: 1955 s. 161-179.

¹⁹ Zob. opracowania teologów: Y. M. Congara, P. Lengsfelda, J. R. Geiselmanna, H. Holsteina i in.

²⁰ Feiner, jw. s. 121.

uważać za dwie drogi, sposoby czy formy przyjęte przez Ducha Świętego, za pomocą których przekazuje On ludziom wszystkich czasów prawdę zbawczą objawioną w Jezusie Chrystusie. Pismo św. i Tradycja są ze sobą ściśle związane, podporządkowane jedno drugiemu i dlatego nie można ich traktować jako dwie formy czy drogi zupełnie odrębne od siebie i niezależne. Pismo św. jest bowiem nie tylko owocem Tradycji apostołskiej, lecz aktualizuje się ustawicznie w żywej Tradycji w Kościele. Tradycja zaś formułuje się w Kościele na podstawie Pisma św.

Votum podkreśla też, że magisterium Kościoła nie należy ukazywać jako jedyne go organu żywej Tradycji. Organem tym jest cały lud Boży ożywiony przez Ducha Świętego i cieszący się Jego asystencją. Lud Boży jest także nosicielem Tradycji, ale w inny sposób niż magisterium Kościoła.

Komisja Teologiczna nie przyjęła tekstu raportu i *Votum*, jak również nie zgodziła się przyjąć współpracy bpa de Smedta, zaoferowanej przez Sekretariat Jedności Chrześcijan.

Poddany pod dyskusję przez relatora bpa Salvatore Garofalo schemat pierwszy stał się przedmiotem szczególnego zainteresowania Ojców Soboru. W dyskusjach poruszany był najczęściej problem stosunku Pisma św. do Tradycji. Wielu dyskutantów uważało, że schemat należy oddać do ponownego opracowania. Głosowanie miało wykazać, czy można będzie przejść do omawiania poszczególnych rozdziałów schematu, czy też cały schemat należy poddać gruntownej rewizji. W głosowaniu okazało się, iż nie było wymaganej regulaminem większości głosów do tego, by całkowicie odrzucić schemat²¹. Jednak dotychczasowa dyskusja²² dowodziła jasno, że dalsze obrady nad problemem Pisma św. i Tradycji będą długie i trudne. Powstał pomysł, żeby schemat pierwszy odesłać do ponownego opracowania Komisji Specjalnej.

Schemat pierwszy napotkał na trudności i został odrzucony dlatego, że nie odpowiadał programowi Soboru Watykańskiego II, jaki nakreślił papież Jan XXIII w czasie przemówienia w dniu otwarcia Soboru. Papież podkreślił wówczas, że Kościół pragnie w sposób najbardziej odpowiedni dla ducha naszych czasów przedstawić całość nauki katolickiej, a także stworzyć klimat sprzyjający zjednoczeniu chrześcijan²³. Zaś schemat pierwszy nie odznaczał się rysem apostołskim i duszpasterskim ani też nie sprzyjał dialogowi ekumenicznemu.

Papież Jan XXIII rozwiązał trudny problem ustanawiając Komisję Mieszaną, której zadaniem było przepracowanie schematu konstytucji o źród-

²¹ Wyniki głosowania nad schematem pierwszym: 1368 głosów przeciw, 822 głosy za, 19 głosów nieważnych.

²² Dyskusja nad schematem pierwszym trwała od 14 do 20 XI 1962 r.

²³ AAS 54: 1962 s. 792-794.

łach objawienia²⁴. Nowo utworzona komisja stanęła przed bardzo trudnym zadaniem. Miała ona bowiem przekształcić schemat pierwszy w taki sposób, aby był możliwy do przyjęcia zarówno przez zwolenników dwóch źródeł objawienia, jak i tych, którzy obstawali przy organicznej jedności Tradycji i Pisma św.

Członkowie Komisji Mieszanej wybrali drogę kompromisu. Usiłowali przez odpowiedni dobór słów i zwrotów tak opracować nowy schemat, by odpowiadał życzeniom wszystkich Ojców Soboru²⁵. Zachowując w zasadzie strukturę schematu pierwszego redaktorzy wprowadzili trzy zmiany. Najpierw zmienili sam tytuł schematu z „O źródłach objawienia” na „O Bożym objawieniu”, następnie dodali wstęp, w którym szerzej została omówiona nauka o objawieniu, wreszcie zmienili tytuł I rozdziału z „O podwójnym źródle objawienia” na „O słowie Bożym objawionym”

Zmiany tytułów i dodatek o objawieniu, jako wyniki pierwszego okresu posiedzeń Komisji Mieszanej, miały duże znaczenie, ale nie rozwiązywały najważniejszych problemów, a mianowicie treści wstępu i pierwszego rozdziału odrzuconego schematu. Najtrudniejsze były problemy dotyczące treści Tradycji i jej podmiotu (tylko magisterium Kościoła czy cały Kościół jest nośnikiem Tradycji)²⁶.

Treść Tradycji wyrażała formuła schematu pierwszego w słowach: „*latius patet Traditio, quam Scriptura*”. Formuła ta znalazła się w schemacie pierwszym dlatego, że wielu teologów mówiąc o Tradycji w sensie ścisłym określało tym mianem wszystko, co zostało podane przez apostołów inaczej niż przez Pismo św. Większość Ojców Soboru, a także członków Komisji Mieszanej inaczej rozumiała treść pojęcia Tradycja i dlatego nie przyjmowała tej formuły.

W dyskusjach członkowie Komisji Mieszanej domagali się, by mocniej podkreślić wyjątkowe znaczenie Pisma św. jako natchnionego słowa Bożego z zaznaczeniem, że na podstawie asystencji Ducha Świętego działającego w Kościele Tradycji nie można oddzielać od Pisma św. Nie można bowiem sprowadzać Tradycji w Kościele do ludzkich tradycji, które Jezus potępił jako błędną interpretację Pisma św. Bez Pisma św. nie ma tradycji,

²⁴ Przewodniczącymi Komisji Mieszanej zostali dwaj kardynałowie: A. Ottaviani i A. Bea, a członkami komisji biskupi: A. Lienart, J. Frings, E. Ruffini, A. Mayer, J. Lefebvre i M. Browne. Ponadto w skład Komisji Mieszanej wchodziło 10 członków Komisji Doktrynalnej oraz 10 członków Sekretariatu Jedności Chrześcijan.

²⁵ Celem usprawnienia pracy Komisja Mieszana podzieliła się na pięć podkomisji, z których każda miała przerabiać przydzielony jej jeden rozdział schematu pierwszego.

²⁶ Problemami tymi zajmowała się podkomisja, której zostały oddane do przepracowania wstęp i I rozdział schematu pierwszego. Tematy te były też przedmiotem obrad Komisji Mieszanej w ramach posiedzeń plenarnych, które odbywały się głównie w lutym i marcu 1963 r.

ale także prawdą jest, że Tradycja w pełnym sensie obejmuje i Pismo św. Nie można więc pojmować Pisma św. jako autorytetu autonomicznego, niezależnego zupełnie od Tradycji w Kościele, ani nie można pojmować Tradycji jako zbioru różnych form przyjętych przez poszczególne wyznania chrześcijańskie w ciągu historii i stosowanych w kulcie, nauce i strukturach widzialnych²⁷.

Członkowie Komisji Mieszanej dochodzili do wniosku, że Tradycja i Pismo św. rozpatrywane w kontekście obecnego Kościoła są zawsze ściśle związane z sobą. Relacja i związek zachodzące między nimi są jednak bardzo trudne do określenia. Pismo św. jako natchnione słowo Boże jest regułą, do której Kościół powinien ustawicznie się odwoływać, lecz Tradycja reguluje życie chrześcijańskie, naukę i formuły liturgiczne według Pisma św. Tradycja też jest dla życia chrześcijańskiego regułą, bez której słowo Boże byłoby tylko dokumentem przeszłości i martwą literą²⁸.

Dyskusje Komisji Mieszanej na temat Tradycji wykazały, że istnieją faktycznie dwa bardzo różniące się między sobą „światy teologiczne” — jeden interpretujący dekret *Sacrosancta* Soboru Trydenckiego jako nieomylną naukę o dwóch źródłach objawienia, i drugi — stojący na stanowisku jednego źródła objawienia, którym jest Ewangelia przekazywana drogą Tradycji i Pisma św.

Wobec takiej różnicy stanowisk na temat treści Tradycji członkowie Komisji Mieszanej po zasięgnięciu rady Komisji Koordynacyjnej postanowili przy redakcji schematu złagodzić formułę *latius patet* przez zwrot *patet igitur*. W redagowaniu nowego schematu starano się unikać dotychczasowej formuły: „In Verbo Dei revelato scripto vel tradito”, która mogła być rozumiana jako opowiedzenie się komisji za teorią dwóch źródeł objawienia.

W dyskusji nad problemem podmiotu Tradycji członkowie Komisji Mieszanej stawali wobec pytania: jakie miejsce należy przyznać „zmysłowi wiary” w przekazywaniu depozytu objawienia? Tekst schematu pierwszego o „zmyśle wiary” nic nie wspominał. Jednak obszerna dyskusja na temat roli laikatu w Kościele oraz opracowania teologów²⁹, jakie pojawiły się

²⁷ Por. A. C. Outler. *Le renouveau de la tradition chrétienne*. „Verbum Caro” 17: 1963 s.386-387.

²⁸ Por. B. D. Dupuy. *Historique de la Constitution*. W: *La Revelation divine*. T. 1. Paris 1968 s.86.

²⁹ Por. C. Dillenschneider. *Le sens de la foi et le progrès du dogme marial*. Romae 1954; Y.M. Congar. *Jalons pour une théologie du laicat*. Paris 1954 s.386-400; K. Rahner. *Zur Frage der Dogmenentwicklung*. W: *Schriften zur Theologie*. T.1. Einsiedeln 1954 s.59nn.; G. Filograssi. *Traditio divino-apostolica et Assumptio BMV*. „Gregorianum” 30: 1949 s. 469: „Quod fideles instinctu quodam perceperant, paulatim factum est in Ecclesia commune et sic efformatus sensus fidei aut sensus christianus, cuius ope veritates aliquae ut revelate tenentur, nondum existente ratiocinatione demonstrativa”.

przy okazji ogłoszenia dogmatu Wniebowzięcia Najświętszej Maryi Panny, na temat zmysłu wiary sprawiły, że tego zagadnienia nie można było pominąć w dokumencie poświęconym Tradycji.

Z tematem „zmysłu wiary” jako podmiotu Tradycji związany był problem roli magisterium Kościoła w przekazywaniu depozytu objawienia. Zgodnie bowiem z treścią schematu pierwszego urząd nauczycielski Kościoła uchodził za jedyny podmiot Tradycji³⁰.

Omówione wyżej problemy treści Tradycji i jej podmiotu redaktorzy schematu drugiego starali się rozwiązać przez odpowiedni dobór pojęć i formuł do nowego tekstu. W formułach tych redaktorzy starali się wyrazić stanowisko pośrednie, możliwe do przyjęcia przez zwolenników dwóch źródeł objawienia i obrońców organicznej jedności Pisma św. i Tradycji. W ten sposób nie doszło do konkretnego rozwiązania problemu. Jednak pojawia się tu znaczny postęp przez sam fakt, że koncepcja organicznej jedności Pisma św. i Tradycji wprowadzona została do dyskusji na posiedzeniach Komisji Mieszanej i coraz bardziej przenikała do umysłów Ojców Soboru jako możliwe rozwiązanie problemu, który uchodził na Soborze Watykańskim II za *vexata quaestio*³¹.

Na początku kwietnia 1963 r. Ojcowie Soboru otrzymali przepracowany przez Komisję Mieszaną schemat drugi³² wraz z prośbą, by podali na piśmie swoje uwagi. Należy tu podkreślić, że w schemacie tym nie było żadnej formuły, która sugerowałaby myśl o podwójnym źródle objawienia. Gdy chodzi o stosunek Pisma św. do Tradycji, to redaktorzy powtórzyli naukę Soboru Trydenckiego o jednym źródle objawienia, jakim jest Ewangelia³³. Nawet po dokonaniu zmian na temat historyczności Ewangelii tekst schematu drugiego pozostał niejasny, zwłaszcza w dziedzinie stosunku magisterium Kościoła do Pisma św. i Tradycji³⁴.

Schemat drugi nie rozwiązywał kluczowych problemów i dlatego spotkał się z obojętnością ze strony Ojców Soboru. Niektórzy Ojcowie nadawali uwagi, ale byli i tacy, którzy zwątpili w możliwość rozwiązania problemu w najbliższym przynajmniej czasie. Obawy te doprowadziły do tego, że niektórzy Ojcowie Soboru sugerowali, aby najważniejsze problemy dotyczące Tradycji omówić w schemacie konstytucji o Kościele. Wy-

³⁰ Por. Schemat pierwszy nr 6.

³¹ „Dręczące zagadnienie” — to na soborze stosunek Pisma św. do Tradycji.

³² *Sacrosanctum oecumenicum Concilium Vaticanum secundum. Schema constitutionis dogmaticae „De Devina Revelatione” (sub secreto)*. Typis Polyglottis Vaticanis 1963 s. 1-16.

³³ *Schema constitutionis dogmaticae* nr 7: „Christus Dominus mandatum dedit Apostolis, ut Evangelium suum [...] praedicarent”. Por. DS 1501.

³⁴ *Schema constitutionis dogmaticae* nr 9: „[...] regula fidei proxima quidem est Ecclesiae Magisterium, remota vero Sacrum Depositum”

razem tego było *Votum*, jakie w tej sprawie uchwalili biskupi włoscy i francuscy, zebrani we Florencji celem dokonania „wymiany myśli”³⁵.

W czasie trwania drugiej sesji Soboru Watykańskiego II Ojcowie nie poruszali w ogóle problemu objawienia. Jedynie papież Paweł VI w przemówieniu wygłoszonym z okazji zamknięcia drugiej sesji Soboru przypominał problem objawienia, podkreślając przy tym, że „Kościół rozstrzygnie go tak, by z jednej strony święty depozyt prawd danych przez Boga zachować od błędów, nadużyć i wątpliwości, naruszających ich własną moc, a z drugiej strony, by nadać kierunek studiom biblijnym, patrystycznym i teologicznym, które uczeni katolicy, wierni nauce Kościoła, korzystając z poważnych osiągnięć wiedzy świeckiej, starają się rozwiązać z ufnością, zapałem i roztropnością”³⁶. Tę wypowiedź papieża przyjęli Ojcowie Soboru, a zwłaszcza członkowie Komisji Mieszanej, jako przypomnienie zadania, które dotychczas nie zostało wykonane. Wypowiedź ta była dodaniem odwagi i zachętą do kontynuowania prac w tej dziedzinie.

II. PRÓBA DOPRACOWANIA POJĘCIA TRADYCJI

W petycjach nadsyłanych do Komisji Mieszanej ujawniało się życzenie, by rozwiązano problem Tradycji według osiągnięć współczesnej teologii. Petenci przypominali, że Tradycja jest chronologicznie wcześniejsza od Pisma św., że ma wymiar nie tylko doktrynalny, ale również dynamiczny i życiowy. Obejmuje bowiem przede wszystkim życie Kościoła: jego obrzędy, modlitwy, instytucje itp. Skoro więc Tradycja jest nie tylko przekazywaniem słów, ale także rzeczy, to formuła schematu drugiego *oratenus tradendo* jest zbyt ciasna i nie może wyrazić całej treści Tradycji.

Na temat istoty Tradycji wypowiedzi Ojców Soboru przypominały, że należy przez nią rozumieć przede wszystkim *res salutis*, czyli samą rzeczywistość zbawczą, która sprawia, że Kościół jest tym, czym jest, tzn. uobecnieniem zbawczego działania Jezusa Chrystusa w przestrzeni i w czasie. Respondenci podkreślali również, że w Tradycji przejawia się działanie Ducha Świętego w formie asystencji. Konsekwentnie więc prawdy wiary należy poznawać na podstawie Tradycji. Także uznanie Pisma św. jako słowa Bożego, jak i jego autorytatywne wyjaśnianie dokonuje się w Tradycji³⁷.

³⁵ Echem wspomnianego *Votum* było wystąpienie w czasie dyskusji nad schematem konstytucji o Kościele dwóch uczestników spotkania we Florencji, mianowicie E. Florita i G. Garrone. Obaj byli członkami Komisji Doktrynalnej.

³⁶ AAS 56: 1964 s. 36.

³⁷ Por. Ch. Moeller. *Le texte du chapitre II dans la seconde période du Concile (Sessions II, III et IV)*. W: *La Révélation divine* t.1 s. 306n.

Biskupi domagali się lepszego określenia relacji między urzędem nauczycielskim Kościoła a depozytem wiary; jedni Ojcowie nazywali ten depozyt źródłem, inni — regułą dalszą wiary. W wypowiedziach Ojców została też mocno wyakcentowana prawda, że magisterium Kościoła w żaden sposób nie może być uważane za źródło wiary ani nie może stać w tej samej linii co Pismo św. i Tradycja. Zasadnicze różnice zdań ujawniły się w dziedzinie rozumienia i znaczenia formuły „zmysł wiary”. Jedni Ojcowie obawiali się błędnej interpretacji tej formuły, inni zaś domagali się rozwinięcia tego tematu ze względu na znaczenie tej formuły dla rozwoju dogmatów i dla prowadzenia dialogu ekumenicznego, zwłaszcza z Kościołem prawosławnym³⁸.

Krytyczne uwagi Ojców pod adresem schematu drugiego były niemal jednogłośnie apelem skierowanym do Komisji Mieszanej, by na nowo przepracowała problem Tradycji. Dlatego schemat drugi nie stał się w ogóle przedmiotem dyskusji na plenarnej sesji Soboru. Komisja Koordynacyjna³⁹ po zapoznaniu się z pisemnymi głosami Ojców wysłała na początku stycznia 1964 r. list do Komisji Doktrynalnej⁴⁰ z prośbą o udoskonalenie tekstu schematu drugiego.

Oprócz cennych wypowiedzi Ojców duże znaczenie dla kierunku pracy nad nową redakcją schematu konstytucji o Bożym objawieniu miały zmiany personalne dokonane przez papieża Pawła VI w łonie Komisji Doktrynalnej⁴¹.

Zgodnie ze wskazaniem biskupów oraz Komisji Koordynacyjnej należało przepracować i na nowo sformułować każdy punkt, a nawet każde zdanie wstępu i rozdziału pierwszego przyjętego tekstu⁴². Niektórzy teo-

³⁸ Tamże s. 307.

³⁹ Komisja Koordynacyjna była organem nadrzędnym Komisji Mieszanej i Komisji Doktrynalnej.

⁴⁰ Chociaż Komisja Koordynacyjna oddała sprawę przepracowania schematu drugiego konstytucji o Bożym objawieniu Komisji Doktrynalnej, to jednak przez to samo nie została rozwiązana Komisja Mieszana.

⁴¹ Odnowiona przez zmiany personalne Komisja Doktrynalna ustanowiła najpierw wewnętrzną podkomisję złożoną z siedmiu Ojców Soboru i dziewiętnastu periti. Skład personalny podkomisji: A.M. Charue — przewodniczący; E. Florit, F. Barbado, G. L. Pelletier, J. van Dodewaard, J. Hauschen, opat C. Butler; periti: U. Betti — sekretarz, G. Castellino, L. Cerfaux, C. Colombo, R. Gabnebet, S. Garofalo, A. Grillmeier, A. Kerrigan, C. Moeller, A. Prignon, K. Rahner, J. Ramirez, B. Rigeaux, H. Schauf, O. Semmeroth, P. Smulders, L. Turrado. W skład podkomisji wchodził także dwaj sekretarze Komisji Doktrynalnej — S. Tromp i G. Philips. Podkomisja na wspólnym posiedzeniu 11 III 1964 r. podzieliła się na dwie grupy robocze. Pierwsza — pod przewodnictwem abp. Florencji E. Florita — miała się zajmować częścią schematu drugiego dotyczącą objawienia i jego przekazywania (wstęp i rozdz. I), zaś druga, pod przewodnictwem bp. z Namur — A. M. Charue — częścią schematu drugiego dotyczącą Pisma św. (rozdz. II-V).

⁴² *Textus receptus* lub *textus prior* — to formuły często używane w pracach podkomisji. Oznaczają one tekst schematu przyjętego wraz z poleceniem przepracowania go.

logowie eksperci opracowali własne projekty, które przedłożyli na wspólnym zebraniu podkomisji zajmującej się problemem Tradycji. Na szczególną uwagę zasługują projekty opracowane przez Y. Congara, K. Rahnera, J. Hauschena i U. Bettiego⁴³.

Y. Congar ułożył treść projektu według historiozbawczej koncepcji objawienia. Konsekwentnie więc najpierw poruszył sprawę Tradycji w Kościele apostoelskim, następnie fakt Pisma św. i wreszcie omówił zjawisko Tradycji w Kościele poapostoelskim. Stosując taki układ treści w projekcie autor mieścił się w ramach nauki Soboru Trydenckiego o depozycie przekazywanym ustnie i przez Pismo św.⁴⁴

Tekst K. Rahnera był nie tyle projektem, ile zbiorem postulatów, które należałoby uwzględnić przy opracowywaniu schematu trzeciego. Charakterystyczne jest stanowisko K. Rahnera na temat stosunku Pisma św. do Tradycji. Autor radzi pójść po linii stanowiska Komisji Mieszanej i pominąć ten problem z dwóch przyczyn: najpierw dlatego, że Ojcowie Soboru nie chcą do niego powracać, a także dlatego, że pominięcie tego zagadnienia wcale nie umniejsza godności i wartości Tradycji w Kościele, jak sugerowały to głosy niektórych Ojców. Zresztą problem ten — twierdzi K. Rahner — zawsze będzie problemem otwartym w teologii⁴⁵.

Oryginalność tekstu J. Hauschena polegała najpierw na ukazaniu pełnej treści pojęcia „Ewangelia”. Ewangelia — zdaniem autora — jest „obiecana przez proroków”, wypełniona w Jezusie Chrystusie i głoszona Jego własnymi ustami. Stąd Ewangelia jest dziełem zbawienia w osobie Jezusa Chrystusa, aktualizowanym przez Jego słowa i czyny zbawcze, a następnie przekazywanym apostołom. Przyjmując „Tradycję (przekazywanie) apostoelskiej Ewangelii” autor pragnął przez tę formułę podkreślić wartość żywej Tradycji dla życia Kościoła, nie umniejszając w niczym wyjątkowej wartości Pisma św.⁴⁶ W świetle takiego ujęcia Tradycji łatwiej też zrozumieć stosunek urzędu nauczycielskiego Kościoła do Ewangelii. O ile bowiem magisterium Kościoła została powierzona Ewangelia w szczególny sposób, o tyle samo magisterium zostało ustanowione po to, by służyć Ewangelii⁴⁷.

Zasługą J. Hauschena było zwrócenie uwagi na “Ewangelię przekazywaną” (*Traditum*), czyli wykazanie jedności i ciągłości, jaka zachodzi mię-

⁴³ Dokładną relację na temat projektów podaje członek podkomisji Moeller (jw. s. 313-319).

⁴⁴ Y. Congar zatytułował opracowany przez siebie projekt: *De Revelationis transmissione et praesertim de Traditione*.

⁴⁵ Por. Moeller, jw. s. 314n.

⁴⁶ Moeller (jw. s. 317) wyjaśnia, że J. Hauschen opracował pojęcie Ewangelii wykorzystując dzieło L. Cerfuax *La voix vivante de l'Evangile au début de l'Eglise* (Tournai 1947).

⁴⁷ Por. Moeller, jw. s. 318.

dzy Tradycją a Ewangelią. Dzięki takiemu rozumieniu Tradycji w tekście J. Hauschena do minimum został ograniczony problem przedmiotowej relacji Tradycji do Pisma św.

U. Betti jako sekretarz podkomisji pierwszej miał dostęp do wszystkich materiałów, łącznie z projektami opracowanymi przez Y. Congara i K. Rahnera. Autor wykorzystał dostępne mu postulaty przy opracowywaniu własnego projektu. Tylko w jego projekcie znalazł się odrębny punkt poświęcony Tradycji⁴⁸.

W czasie dyskusji w podkomisji pierwszej zdecydowano, by projekt opracowany przez U. Bettiego przyjąć za podstawę do dalszej dyskusji. Projekt ten bowiem był krótki, zgodny z nauką Soboru Trydenckiego, uwzględniał projekty K. Rahnera i Y. Congara oraz postulaty Ojców Soboru wyrażone na piśmie, wreszcie odwoływał się do sprawozdania H. Schaufa na temat formuły *latius patet*⁴⁹.

Przed przystąpieniem do dyskusji nad projektem schematu trzeciego podkomisja dokonała najpierw zmian w ogólnej strukturze schematu, zamieniając dotychczasowy wstęp na rozdział I zatytułowany *De ipsa Revelatione* („O samym objawieniu”), a tekst rozdziału I, który teraz stał się rozdziałem II, otrzymał tytuł *De divinae Revelationis transmissione* („O przekazywaniu Bożego objawienia”).

Członkowie podkomisji dyskutując nad projektem schematu trzeciego podkreślali realny charakter Tradycji, przekazującej nie tylko słowa, ale także czyny. Na temat przedmiotowego stosunku Pisma św. do Tradycji dyskutanci nie opowiedzieli się za żadną z dotychczasowych opinii⁵⁰. Decyzja ta uzasadniona była faktem, iż pisemne postulaty Ojców domagały się tekstu neutralnego.

Zebrań plenarne obu podkomisji⁵¹ nie wprowadziło zasadniczo żadnych większych zmian do treści projektu schematu trzeciego⁵².

Reasumując wyniki zebrań podkomisji trzeba stwierdzić, iż treść projektu schematu trzeciego, zwłaszcza dotycząca tematu Tradycji, świadczy

⁴⁸ Tamże s. 319.

⁴⁹ Tekst J. Hauschena dotarł do podkomisji zbyt późno i dlatego nie mógł być uwzględniony przez U. Bettiego. Przewodniczący podkomisji E. Florit domagał się, by w odpowiednich punktach uwzględnić w ramach dyskusji tekst Hauschena.

⁵⁰ Zasadniczo opinie skrajne wyrażały się w dwóch formułach — jedna w formule: „*Traditio latius patet quam Scriptura*” i druga w przeciwnej: „*Scriptura sola*”.

⁵¹ Warto przypomnieć, że projekt schematu trzeciego, obejmujący krótki wstęp i sześć rozdziałów, powierzono sześciu teologom: wstęp i rozdział I — P. Schmuldersowi, rozdział II — U. Bettiemu, rozdział III — A. Grillmeierowi, rozdział IV — A. Kerriganowi, rozdział V — B. Rigaux, rozdział VI — O. Semmelrothowi. Koordynację całości powierzono G. Philipsowi jako generalnemu relatorowi.

⁵² Dokonane drobne zmiany terminów, np. zamiast *praedicatores* — *praecones* czy w miejsce *communicantes* — *communicant*, były potrzebne dla bardziej precyzyjnego wyrażenia myśli, lecz w zasadzie nie zmieniały treści tekstu.

o znacznym postępie w stosunku do kompromisowego schematu drugiego. Redaktorzy w rozdziale I ukazali objawienie jako rzeczywistość obejmującą Pismo św. i Tradycję. Zaś dzięki wyjaśnieniu przez J. Hauschena pojęcia Ewangelii i nowej formule „apostolskiej Tradycji Ewangelii” udało się opracować nowy punkt o Tradycji bez konieczności poruszania najbardziej drażliwego tematu, a mianowicie przedmiotowego stosunku Pisma św. do Tradycji. Wreszcie akceptacja formuły „apostolskiej Tradycji Ewangelii” pozwoliła jaśniej niż dotychczas dostrzec wyjątkową harmonię, a równocześnie różnicę między Pismem św. a Tradycją⁵³.

Przedłożony Komisji Doktrynalnej tekst projektu schematu trzeciego został przyjęty, a następnie zatwierdzony przez Komisję Koordynacyjną i przesłany Ojcom Soboru. Pozytywny stosunek Ojców do treści tego

⁵³ Opracowany przez podkomisję pierwszą projekt schematu trzeciego został udostępniony Sekretariatowi Jedności Chrześcijan, którego członkowie z polecenia papieża Jana XXIII opracowywali schemat drugi w Komisji Mieszanej. Odpowiedź sekretariatu była wyrażona w następującym zdaniu: „Em. mo Cordinale Presidente non ritiene necessaria la convocazione di una commissione mista” (cyt. za: U. Betti. *Cronistoria della costituzione dogmatica „Dei Verbum”*. W: *La Costituzione dogmatica sulla divina rivelazione*. Torino 1966 s. 31). Projekt schematu trzeciego przekazany został także Komisji Doktrynalnej, która obradowała nad nim w pierwszych dniach czerwca 1964 r. Na zebraniu Komisji Doktrynalnej relator podkreślił, że w projekcie mówi się najpierw o Tradycji, a potem o Piśmie św., gdyż ona wyprzedza go „re et tempore”, że nie rozstrzygnięto i nie chciano rozstrzygnąć problemu obiektywnej treści Tradycji i Pisma św., że chodzi o przekazanie całego objawienia (Starego i Nowego Testamentu) i dalej punkt po punkcie referował członkom komisji zalety nowego tekstu (por. Moeller, jw. s. 324n.). W dyskusji na nowo powrócił problem przedmiotowego stosunku Pisma św. do Tradycji. Znaczna mniejszość członków Komisji Doktrynalnej przypominała, że „certa dogmata nullo modo in Scriptura continentur”. W głosowaniu Komisja Doktrynalna przyjęła przedłożony tekst bez żadnych istotnych zmian. Komisja Koordynacyjna ostatecznie zatwierdziła tekst pod koniec czerwca 1964 r. Po wydrukowaniu tekst schematu trzeciego rozesłano Ojcom Soboru w lipcu 1964 r. Schemat trzeci był zatytułowany: *Sacrosanctum oecumenicum Concilium Vaticanum secundum. Schema constitutionis „De divina Revelattione” (sub secreto)*. Typis Polyglottis Vaticanis 1964. Jak widać z brzmienia tytułu, opuszczone zostało słowo *dogmatica*. Ponieważ opuszczenie tego słowa niczym nie było uzasadnione, dlatego w wydaniu następnego schematu zostanie przywrócone. Oto wstęp i punkty pierwszych dwóch rozdziałów schematu trzeciego:

1. Proemium

Caput I. *De ipsa Revelatione*

2. De Revelationis natura et obiecto
3. De evangelicae Revelationis preparatione
4. De Christo Revelationis consummatore
5. De fide Revelationi praebenda
6. De veritatibus revelatis

Caput II. *De divine Revelationis transmissione*

7. Apostoli eorumque successores praecones Evangelii
8. De Sacra Traditione
9. S. Traditionis et S. Scripturae mutua relatio
10. Utriusque relatio ad totam Ecclesiam et Magisterium

schematu sprawił, że postanowiono obradować nad nim na sesjach ogólnych. Relatorami pierwszych dwóch rozdziałów schematu trzeciego byli bp F. Francic⁵⁴ i abp E. Florit⁵⁵.

F. Francic jako przedstawiciel mniejszości członków Komisji Doktrynalnej ujął swą relację w formie apologii teorii dwóch źródeł objawienia. Wychodząc z faktu istnienia prawd wiary, których nie można poznać i ustalić jako objawionych za pomocą samego tylko Pisma św., a następnie odwołując się do świadectw historycznoteologicznych⁵⁶, usiłował dowieść Ojcom Soboru, że jeśli Sobór Watykański II odrzuci teorię dwóch źródeł objawienia, to popadnie w sprzeczność z poprzednimi orzeczeniami autorytatywnymi.

Arcybiskup E. Florit wychodził z założenia, że do zadań relatora nie należy interpretacja tekstu i jego obrona, lecz podanie możliwie najdokładniejszego sprawozdania z prac podkomisji i komisji. Zgodnie z tym założeniem E. Florit w swej relacji nakreślił najpierw krótką historię problemu, a następnie punkt po punkcie zreferował ważniejsze zmiany, jakie wprowadzono do nowego schematu, podając równocześnie krótkie ich uzasadnienie. Tego typu relacja dała Ojcom Soboru obraz prac redakcyjnych prowadzonych w komisjach nad schematem trzecim, a równocześnie ukazywała głęboką ewolucję, jaką w krótkim czasie przeszedł zwłaszcza tekst dotyczący przekazywania Bożego objawienia.

Ojcowie Soboru w zasadzie przychylnie przyjęli przedstawiony schemat trzeci konstytucji o Bożym objawieniu. Zaletą jego było to, że dawał obszerny wykład o Tradycji, a równocześnie teologom pozostawiał wolność badania diskutowanych problemów.

W dyskusji Ojcowie Soboru poruszali problemy dotychczas nie rozwiązane, podawali projekty ich rozwiązania, ale także przypominali tematy odrzucone przez komisję.

Kilkudniowa dyskusja soborowa nad schematem trzecim ujawniła, jak wielkie były różnice między zwolennikami teologii klasycznej a Ojcami Soboru, którzy przyswoili sobie umysłem i sercem osiągnięcia teologii przedsoborowej. Pierwszym zależało głównie na obronie prawd z trudem wypracowanych i usystematyzowanych pod kątem polemiki z protestantyzmem czy błędami XIX i XX w. Ojcowie tego kierunku odznaczeni się

⁵⁴ *Relationes super schema constitutionis „De divina Revelatione” (sub secreto)*. Typis Polyglottis Vaticanis 1964 s. 18-23.

⁵⁵ Tamże s. 5-13.

⁵⁶ Biskup F. Francic powoływał się na encykliki: Piusa XI *Mortalium animos* (AAS 20: 1928 s. 12), Piusa XII *Humani generis* (AAS 42: 1950 s. 567-569) oraz Jana XXIII *Ad Petri Cathedram* (AAS 51: 1959 s. 512), naukę synodów prowincjonalnych, katechizmów, teologów, a także *sensus fidelium* celem wykazania doktrynalnego znaczenia tezy o dwóch źródłach objawienia.

w dyskusji ścisłością argumentacji dzięki podręcznikom teologii, w których ten typ wykładu treści objawienia przeważał. Drudzy natomiast skoncentrowali się w pierwszym rzędzie na osobie Jezusa Chrystusa i Jego zbawczym dziele, a za punkt wyjścia postawili sobie Pismo św. i potrzeby Kościoła współczesnego. Kościół ten ma bowiem dokonywać dzieła zbawienia, mocą Chrystusa w nim obecnego, w takim świecie, do którego został posłany. A Chrystus posłał uczniów i ich następców do ludzi wszystkich czasów i wszystkich kultur. Jednak o ile punkt wyjścia i cel były w drugiej grupie Ojców bliższe współczesnej misji Kościoła, o tyle słabą stroną tego kierunku był brak precyzji naukowej w określaniu rzeczywistości zbawczej, o której chciał on mówić.

Mimo głębokich różnic, jakie ujawniły się w dyskusji na temat pojęcia Tradycji i jej stosunku do Pisma św., trzeba uznać, że sama treść schematu trzeciego świadczy o tendencji stworzenia pewnego rodzaju syntezy. Bowiem w schemacie tym Ojcowie Soboru z jednej strony podkreślili historyczny, a raczej historiozbawczy wymiar objawienia oraz realizację tajemnicy zbawienia w Kościele przez Tradycję realną i dynamiczną, z drugiej strony w pracy nad tekstem starali się zachować jak najdalej posuniętą ścisłość naukową w doborze terminologii oraz w logicznym formułowaniu myśli. Tendencja syntezy różniących się stanowisk pozwoliła Ojcom Soboru w ostatnim etapie prac komisji i dyskusji soborowych tak udoskonalić tekst schematu trzeciego, że w ostatniej redakcji uchodził on za najbardziej precyzyjny pod względem ścisłości teologicznej dokument Soboru Watykańskiego II.

III. OSTATNIE SCHEMATY I PROMULGACJA KONSTYTUCJI DOGMATYCZNEJ O OBJAWIENIU BOŻYM *DEI VERBUM*

Postulaty i projekty ogłoszone lub złożone na piśmie przez Ojców w czasie dyskusji nad schematem trzecim zostały przekazane Komisji Doktrynalnej. Pracę nad rewizją drugiego rozdziału *textus receptus* Komisja Doktrynalna powierzyła podkomisji pierwszej, której, podobnie jak przy opracowywaniu schematu trzeciego, sekretarzem był U. Betti, a przewodniczył kard. E. Florit.

Po zapoznaniu się z uwagami Ojców sekretarz podkomisji pierwszej zauważył, że dotyczyły one głównie terminologii. Nieliczne zaś głosy, które dotyczyły ważniejszych zmian, podkomisja starała się uwzględnić w ramach prac nad rewizją *textus receptus*⁵⁷.

⁵⁷ Podkomisja pierwsza przedłożyła projekt przepracowanego schematu do zatwierdzenia Komisji Doktrynalnej. Dyskusja na posiedzeniach plenarnych Komisji Doktrynalnej nad projektem schematu czwartego odbyła się w dniach 10 i 11 X 1964 r. Zatwierdzony tekst projektu rozdany został 20 XI 1964 r. Ojcom Soboru jeszcze w czasie trwania trzeciej sesji.

W przepracowanym i wydanym drukiem schemacie czwartym⁵⁸ redaktorzy starali się — zgodnie z postulatami Ojców Soboru — usunąć nieprecyzyjną i dwuznaczną formułę „żywa Tradycja” i jaśniej ukazać, że Tradycja obejmuje wszystko to, co jest w Kościele przekazywane, i dlatego nie może być identyfikowana z Tradycją ustną. W tym duchu zwrot „Haec viva Traditio” zastąpiony został przez formułę: „Haec quae est ab apostolis Traditio”. Często w dyskusji poruszany temat rozwoju dogmatów został ukazany w schemacie czwartym jako dotyczący rozumienia rzeczy i słów przekazanych, a nie samej istoty Tradycji. W punkcie poświęconym magisterium Kościoła redaktorzy usunęli słowa *infallibili* i *suprema* dla podkreślenia, że chociaż wszystkie dokumenty urzędu nauczycielskiego Kościoła są autorytatywne, to jednak nie wszystkie są nieomyłne. Przez dodanie zaś formuły *pie audit* jasno ukazana została zależność magisterium od depozytu objawionego, a równocześnie transcendencja tego depozytu w stosunku do urzędu nauczycielskiego⁵⁹.

Podobnie jak schemat trzeci tekst schematu czwartego pomijał problem przedmiotowego stosunku Pisma św. do Tradycji. Ponieważ rozdział II schematu drugiego poruszał głównie problem przekazywania Bożego objawienia, czyli Tradycji, dlatego podkreślone zostało znaczenie Tradycji dla Pisma św. w życiu Kościoła (zwłaszcza w problemach kanonu ksiąg św. i autorytatywnej interpretacji Pisma św.), nie precyzując bliżej ich relacji.

Próba ominięcia „dręczącego zagadnienia” stała się główną przyczyną ponownego wyłonienia się tematu stosunku Pisma św. do Tradycji. Wszyscy Ojcowie zgadzali się z tym, że tekst schematu czwartego na temat stosunku Pisma św. do Tradycji nie zawiera nauki błędnej, ale zdaniem wielu Ojców był on niepełny i niezadowolający.

Nic więc dziwnego, że w czasie głosowania nad poszczególnymi rozdziałami schematu czwartego na początku czwartej sesji Soboru rozdział II uzyskał najwięcej głosów *placet iuxta modum*⁶⁰.

Z powodu wielu zastrzeżeń do treści rozdziału II powołana została Komisja Techniczna⁶¹, której zadaniem było posegregowanie wszystkich głosów *iuxta modum* i włączenie ich, po dyskusji w wyżej wymienionej

⁵⁸ Wydany schemat czwarty miał, podobnie jak poprzedni schemat, paralelnie *textus prior* (schemat trzeci) i *textus emendatus* (schemat czwarty).

⁵⁹ Por. *Schema constitutionis dogmaticae „De divina Revelatione” (sub secreto)*. Typis Polyglottis Vaticanis 1964. Relatio s. 18-20.

⁶⁰ Rozdział II schematu czwartego uzyskał aż 354 głosy *iuxta modum*.

⁶¹ Przewodniczył nowej komisji wiceprzewodniczący Komisji Doktrynalnej A.M. Charue, delegat kard. Ottavianiego. Członkiem komisji był również abp E. Florit.

komisji, do poszczególnych punktów rozdziału II⁶². W czasie kilkudniowych obrad członkowie Komisji Technicznej przekonali się, że najbardziej dyskutowanymi i najczęściej poruszonymi były *modi* z nr. 36, 40 D i 56, czyli dotyczące przedmiotowego stosunku Pisma św. do Tradycji⁶³. Zdaniem sekretarza Komisji Doktrynalnej U. Bettiego cały problem sprowadza się do pytania: czy jest rzeczą konieczną lub przynajmniej odpowiednią mówić wyraźnie, że cała nauka katolicka nie może być uzasadniona (poznana) z samego Pisma św.? Zdaniem Ojców Soboru chodzi nie tyle o problem treściowego stosunku Pisma św. do Tradycji, ile o podkreślenie, że Tradycja daje wyraźniejsze i pełne rozeznanie objawienia Bożego, a nawet w pewnych wypadkach może mieć znaczenie decydujące dla jego poznania i zrozumienia.

Wychodząc z tych założeń U. Betti uważa, że tego rodzaju uzupełnienie jest zgodne z całym tekstem rozdziału II. Nie chodzi tu bowiem o istotną zmianę, ale o uzupełnienie, które będzie miało duże znaczenie doktrynalne. Odpowiedniość, a nawet konieczność podkreślenia znaczenia Tradycji w poznaniu objawienia płynie z uzasadnionych postulatów wysuwanych przez Ojców Soboru. Najbardziej właściwym miejscem dla tego rodzaju uzupełnienia wydaje się być numer dziewiąty schematu czwartego, a dokładniej mówiąc po słowach „[...] atque diffundant”. Dodatek ten stanowiłby wyjaśnienie słów, które mówią, że Tradycja „verbum Dei [...] integre transmittit”, a zarazem doskonalszym uzasadnieniem formuły: „quapropter utraque pari pietatis affectu ac reverentia suscipienda et reverenda est”, która następuje po tekście dotyczącym Tradycji.

Wreszcie U. Betti sugeruje, iż jako tekst uzupełniający należy włączyć postulowaną przez 111 Ojców Soboru formułę: „quo fit ut non omnis doctrina catholica ex sola S. Scriptura probari queat”. Formuła ta bowiem dobrze wyraża powszechną i potwierdzoną przez praktykę Kościoła inter-

⁶² Posegregowane tematycznie głosy Ojców *placet iuxta modum* Komisja Techniczna wydała w formie osobnego zeszytu: *Schema constitutionis dogmaticae „De divina Revelatione” Modi a Patribus conciliaribus propositi a Commissione Doctrinali examinati (sub secreto)*. Typis Polyglottis Vaticanis 1965. *Modi* do rozdziału II schematu czwartego znajdują się na s. 15-28 i zawierają 60 punktów.

⁶³ *Modi* nr 36: „Patres addere volunt: atque eae veritates quae per solam Scripturam cognosci non possent, ut verbum Dei nobis innotescunt. Octo proponunt formam longiorem: Per eandem Traditionem quaedam veritates revelatae, quae in Sacra Scriptura vel expresse non leguntur, vel ex ea per se sola, etiam adhibita interpretatione ex traditione desumpta, probari ac erui possunt, quamvis forsitan in ea fundamentum habeant, immo et ipse Sacrae Litterae absoluta certitudine Ecclesiae innotescunt”. *Modi* nr 40 D: Tandem 111 Patres sub formulis paulo diversis, proponunt additionem, lin. 13: quo fit ut non omnis doctrina catholica ex (sola) Scriptura (directe) probari queat”. *Modi* nr 56: „Tres Patres proponunt ut, post »credenda proponit« addatur: non autem omnis doctrina catholica ex sola Sacra Scriptura demonstrari potest”

pretację dekretu *Sacrosancta* Soboru Trydenckiego. Sobór ten nie chciał bowiem przeciwstawić protestanckiej zasadzie *sola Scriptura* katolicką *sola Traditio*, ale jedynie podkreślił konieczność trzymania się zasady przekazywania Ewangelii przez Pismo św. i Tradycję. W ten sposób przez proponowaną formułę stwierdza się wyraźnie, że żadna prawda objawiona nie może być uzasadniana z samego Pisma św., ale należy ją uzasadniać również z Tradycji. Równocześnie formuła uzupełniająca nie wyklucza, że jakaś prawda objawiona może być rozpoznana jako objawiona na podstawie Tradycji⁶⁴.

Pomimo obszernego wyjaśnienia i uzasadnienia proponowanej formuły spotkała się ona z licznymi sprzeciwami w łonie Komisji Technicznej i Komisji Doktrynalnej. Dużym problemem był dla komisji wybór jednej z wielu proponowanych formuł. Formuły te miały swoich obrońców i własne uzasadnienie. Najłatwiej było odrzucić te projekty, które mogły być interpretowane dwuznacznie lub błędnie⁶⁵. Trudniej natomiast było rozpatrywać formuły, które pod względem doktrynalnym były poprawne.

Prace Komisji Technicznej i Komisji Doktrynalnej nad ostateczną wersją rozdziału II schematu czwartego śledził z uwagą papież Paweł VI. Przykładał on szczególną uwagę do tekstu schematu konstytucji o Bożym objawieniu ze względu na jego doktrynalny charakter. Jeszcze przed otwarciem IV sesji Soboru papież studiował problemy związane ze schematem konstytucji o objawieniu Bożym w letniej rezydencji w Castel Gandolfo. Paweł VI przeprowadził też rozmowy z Kardynałami Moderatorami oraz teologami. W razie potrzeby papież był nawet skłonny omówić problem objawienia Bożego z teologami prawosławnymi.

Właśnie wtedy, gdy prace komisji nad schematem konstytucji o Bożym objawieniu utknęły na martwym punkcie, papież Paweł VI w liście z 18 X 1965 r., podpisanym przez Kardynała Sekretarza Stanu A.G. Cicognanigo, zwrócił się do przewodniczącego Komisji Doktrynalnej z prośbą, by ponownie zwołał komisję w celu swobodnego przedyskutowania możliwości udoskonalenia tekstu na temat Tradycji⁶⁶. Ojciec św. życzył sobie, by na posiedzenie komisji został zaproszony kard. Bea, przewodniczący Sekretariatu Jedności Chrześcijan, który w charakterze współprzewodniczącego należał już do Komisji Mieszanej, ustanowionej przez Jana XXIII.

⁶⁴ *Cronistoria della Costituzione dogmatica „Dei Verbum”*. W: *La Costituzione dogmatica sulla divina Rivelazione*. 2 ed. Torino 1966 s. 43n. nota 77.

⁶⁵ Tak np. Komisja Techniczna i Komisja Doktrynalna odrzuciły proponowaną do nr.8 formułę, którą chciano zastąpić dotychczasowe słowa *praedicatio apostolica*. Treść bowiem proponowanej formuły: „veritates qua viva voce apostolis revelantur et tamen in libris scriptis non asservantur per Traditionem nobis pervenerunt” świadczy, że Tradycja w tym tekście przedstawiona została jako źródło objawienia odrębne pod względem treści od Pisma św.

⁶⁶ Por. Moeller, jw. s. 337.

Papieżowi w *modi* nie chodziło o zmianę tekstu, lecz o uzupełnienie go dodatkiem jednej z siedmiu proponowanych formuł⁶⁷ lub jakiejś innej równorzędnej, która uzyska zgodę większości.

W czasie zebrania Komisji Doktrynalnej, po zapoznaniu się z dokumentem papieskim, zabrał głos kard. Bea, który we własnym imieniu⁶⁸ krótko uzasadnił celowość proponowanego uzupełnienia do tekstu nr 9 przez jedną z przedstawionych formuł, oświadczając równocześnie, że sam daje pierwszeństwo formule trzeciej. Po kilku głosowaniach faktycznie formuła trzecia uzyskała większość 2/3 głosów i w ten sposób weszła do schematu.

Przez uzupełnienie nr 9 schematu konstytucji o objawieniu Bożym trzecią formułą członkowie Komisji Doktrynalnej chcieli podkreślić, że Pismo św. bez Tradycji nie wystarcza do poznania z całą pewnością wszystkich prawd objawionych. Nie oznacza to jednak, że Tradycja sama wystarcza do ich poznania. Inaczej mówiąc, nowa formuła przypomina, że Pismo św. nie jest kodyfikacją całego objawienia, zaś Tradycja nie jest przedmiotowym uzupełnieniem Pisma św. Do poznania całego depozytu objawienia potrzebne są więc Pismo św. i Tradycja.

Tekst ostatecznie przepracowany wydano drukiem jako schemat piąty. Głosowanie nad nowym schematem odbyło się na 155 Kongregacji Generalnej 29 X 1965 r. Papież Paweł VI na mocy swej władzy apostołskiej, w łączności z Ojcami Soboru, dokonał aktu promulgacji Konstytucji dogmatycznej o objawieniu Bożym *Dei verbum* 18 XI 1965 r.⁶⁹ Pełny tekst Konstytucji dogmatycznej o objawieniu Bożym rozdany został w czasie trwania 168 i ostatniej Kongregacji Generalnej Soboru Watykańskiego II 6 XII 1965 r.

Przegląd etapów kształtowania się pojęcia Tradycji w dyskusji soborowej świadczy o znacznych przemianach, jakie dokonały się w metodycz-

⁶⁷ Kolejność i brzmienie formuł były następujące: 1) „quo fit ut non omnis doctrina ex sola Scriptura probari queat”; 2) „quo fit ut non omnis doctrina catholica ex Sacra Scriptura directe probari queat”; 3) „quo fit ut Ecclesia certitudinem suam de omnibus revelatis non per solam Sacram Scripturam hauriat”; 4) „quo fit Ecclesia certitudinem suam non de omnibus veritatibus revelatis per solam Sacram Scripturam hauriat”; 5) „Sacrae Scripturae complexum mysterii christiani referunt, quin omnes veritates revelatae ex eis expresse enuntientur”; 6) „Sacrae Scripturae complexum mysterii christiani continent, quin omnes veritates revelatae ex ipsis solis probari queant”; 7) „non omnem veritatem catholicam ex sola Scriptura sine adiutorio Traditionis et Magisterii certo hauriri posse” (cyt za: Moeller, jw. s. 341n.).

⁶⁸ Kartynał Bea nie zasięgał w tej sprawie rady Sekretariatu Jedności Chrześcijan.

⁶⁹ Schemat piąty nosił tytuł: *Constitutio dogmatica De Devina Revelatione de qua agetur in sessione publica diei 18 novembris 1965 (sub secreto)*. Typis Polyglottis Vaticanis 1965.

nym podejściu do problemu przekazywania Ewangelii na Soborze Watykańskim II. Sobory bowiem Trydencki i Watykański I mówiły o „tradycjach niepisanych”. Przez taką formułę Ojcowie wspomnianych soborów rozumieli prawdy objawione przekazane także w nauczaniu jako nie spisane pod natchnieniem. Chodziło tu więc Ojcom o przekazywane prawdy objawione, nie zaś o sposób ich przekazywania. Po tej linii myślenia szły pierwsze dwa schematy przedkładane Ojcom Soboru Watykańskiego II.

Pod wpływem zdecydowanej postawy większości Ojców Soboru Watykańskiego II domagających się opracowania specjalnego rozdziału o Tradycji przyjęty został termin w liczbie pojedynczej — „Tradycja święta”. Terminem tym pragną Ojcowie wyrazić zarówno przedmiot Tradycji, czyli prawdy objawione, jak i sposób ich przekazywania.

Promulgowana Konstytucja dogmatyczna o objawieniu Bożym *Dei verbum* przypomina, że źródłem Tradycji apostołskiej konstytutywnej lub — jak niektórzy mówią — przedmiotowej jest Ewangelia. Ona zaś obejmuje wszystko, co apostołowie otrzymali bezpośrednio od Jezusa Chrystusa oraz czego nauczyli się od Ducha Świętego. Uwzględniony został również element podmiotowy Tradycji zarówno co do sposobu przekazywania Ewangelii, jak i przez przypomnienie działalności Ducha Świętego, który nie tyle poucza, ile raczej sugeruje i prowadzi drogą zbawienia, działając w świadomości wierzącego⁷⁰.

Ścisły związek elementów podmiotowego i przedmiotowego apostołskiej Tradycji przejawia się również w formule wyrażającej przekazywania apostołskie w postaci przepowiadania ustnego, przykładu, instytucji oraz słowa pisanego pod natchnieniem Ducha Świętego⁷¹.

Uwzględniając elementy podmiotowy i przedmiotowy w istocie Tradycji, jej historiozawczą i sakramentalną strukturę oraz jej apostołskość, Ojcowie Soboru Watykańskiego II zdawali sobie sprawę z trudności jej adekwatnego zdefiniowania. Faktycznie Konstytucja dogmatyczna o objawieniu Bożym nie definiuje Tradycji, ale za to podaje pełniejszy jej opis. Terminy takie, jak: *Traditio*, *transmittere*, *tradere*, stosowane w tekście dokumentu soborowego, mają różne znaczenia, odpowiednio do kontekstu, w jakim są użyte. Odczytanie sensu terminów i formuł nie jest łatwe. Przewodnikami w pracy nad egzegezą tekstu soborowego mogą być najpierw uwagi podane w relacji do schematu czwartego na temat formuły: „Haec quae est ab Apostolis Traditio [...]”⁷², następnie wyjaśnienie, jakie-

⁷⁰ *Dei verbum* II 7a: „(Apostoli) in praedicatione orali, exemplis et institutionibus ea tradiderunt quae sive ex ore, conversatione et operibus Christi acceperant, sive a Spiritu Sancto suggerente didicerant [...]”.

⁷¹ Tamże.

⁷² *Dei verbum* II 8b: „Haec quae est ab Apostolis Traditio [...]. Wyjaśnienie tej formuły znajduje się w relacji do schematu czwartego nr 8 (C) s. 19: „Loco »Viva haec Traditio« di-

go Komisja Doktrynalna udzieliła dwóm Ojcom Soboru, którzy w obecnym brzmieniu tekstu *Dei verbum* na temat rozwoju Tradycji widzieli niebezpieczeństwo pomieszania pojęć Tradycji w sensie aktywnym i pasywnym. W wyjaśnieniu podkreślona została najpierw ścisła łączność, jaka zachodzi między obydwoma koncepcjami Tradycji, a równocześnie przypomniano, iż znaczenie pojęcia Tradycji ujawnia się zawsze w kontekście, w jakim ten wyraz występuje⁷³.

Opisowe, ale bardziej całościowe ujęcie istoty Tradycji podane przez *Dei verbum* jest owocem metody pracy, jaka została zastosowana najpierw w teologii przedsoborowej, a następnie w drugim etapie prac Soboru Watykańskiego II nad problemem depozytu wiary. Zamiast rozpatrywać problemy teologiczne metodą analityczną, stosowaną na poprzednich soborach, obecny sobór zastosował metodę syntetyczną. Pierwszą metodę cechuje spójnik *et*⁷⁴, drugą zaś zwrot *una cum*⁷⁵.

Obrana metoda pomogła Ojcom Soboru powrócić do Ewangelii jako źródła Tradycji apostoelskiej przedmiotowej i podmiotowej i w świetle jedynego źródła depozytu objawienia rozpatrywać istotę, formy i rozwój Tradycji w Chrystusie i apostołach oraz w Kościele.

DIE ETAPPEN DER FORMIERUNG DES BEGRIFFES DER TRADITION IN DER DISKUSSION DER VÄTER DES 2. VATIKANISCHEN KONZILS

Zusammenfassung

Nach dem Dekret *Sacrosancta* des Tridentinischen Konzils wurde in der Theologie lange über solche Probleme diskutiert wie das Verhältnis der hl. Schrift zur Tradition, der Tradition zum Magisterium Ecclesiae und zur Natur der Tradition. Diese Diskussionen belebten sich

citur »Haec quae est ab Apostolis Traditio«. Hisce additis verbis, quae a S. Ireneo proveniunt *Adv. Haer.* III 3.2 (PG 7. 849 A), apertius ostenditur hic de Traditione agi tantum originis divinae, non autem de traditionibus mere ecclesiasticis [...]».

⁷³ *Modi ad n. 8* (nr 30 s. 21): „Duo Patres dolent quod »Traditio« sumatur nunc sensu activo tunc sensu passivo; unde timent confusionem. R. — Duae acceptiones intimae inter se connectuntur; significatio ex contextu determinari debet. Inde a lin 10 acceptio est passiva, scilicet de illo quod traditur; Conf. lin. 16 et 27».

⁷⁴ Klasycznym przykładem metody analitycznej jest formuła Soboru Trydenckiego podkreślająca, że Ewangelia zawarta jest „in libris scriptis et sine scripto traditionibus” (DS 1501).

⁷⁵ Przykładem metody syntetycznej są formuły występujące w *Dei verbum*: VI 21 — „Eas (Divinas Scripturas) una cum Sacra Traditione semper ut sepremam fidei suae regulam habuit et habet [...]” czy w VI 24 — „Sacra Theologia in verbo Dei scripto una cum Sacra Traditione, tamquam in porenni fundamento innitur [...]».

vor dem 2. Vatikanischen Konzil beträchtlich. Die Frage nach der Tradition wurde auch zum Gegenstand langer, sehr lebhafter, detaillierter und eindringlicher Diskussionen auf dem 2. Vatikanischen Konzil selbst. Der Autor des Artikels hat sich die Aufgabe gestellt, diese oft stürmischen Diskussionen über die Herausbildung des Begriffes der Tradition nachzuzeichnen, um die Wandlungen aufzuzeichnen, die dank ihnen eintraten. Seine Betrachtungen gliederte er in drei Abschnitte, die drei Etappen der Herausbildung dieses Begriffes wider spiegeln.

Die erste Etappe war die Zeit der Redigierung des ersten und zweiten Schemas der Konstitution über die göttliche Offenbarung. Das Wesen der Tradition, ihr Verhältnis zur hl. Schrift und zum Magisterium erfassten die Redaktoren der Schemata im Geist der „klassischen Theologie“. Deshalb bewegten sich die Diskussionen der Konzilsväter hauptsächlich um das gegenständliche Verhältnis der hl. Schrift zur Tradition. In ihrem Ergebnis zeigte es sich, dass diese Erfassung nicht zufriedenstellend war.

Die zweite Etappe umfasste die Redigierung des dritten Schemas der Konstitution über die Offenbarung und die Diskussion darüber. Dank der Anwendung einer neuen Arbeitsmethode wurde im neubearbeiteten Schema die Lehre von der Tradition in solch einer Form dargelegt, dass sie in ihren Grundzügen in die promulgierte Konstitution *Dei verbum* einging.

Gestützt auf die in der zweiten Etappe ausgearbeitete Theorie der Tradition konnte im letzten Zeitraum der Konzilsarbeiten die Abhängigkeit und der Zusammenhang zwischen der hl. Schrift und der Tradition einerseits und dem offenbarten Depositum und der Kirche andererseits besser dargelegt werden. Zum Abschluss beschrieb der Autor den auf dem 2. Vatikanischen Konzil herausgearbeiteten und in *Dei verbum* enthaltenen Begriff der Tradition.